

MAŁGORZATA SKOWRONEK

O PRZEKŁADACH PIŚMIENICTWA
CERKIEWNOSŁOWIAŃSKIEGO
AUTORSTWA PROF. RYSZARDA ŁUŻNEGO
NA TLE INNYCH POLSKICH PUBLIKACJI TEGO TYPU*

Piętnastolecie śmierci prof. Ryszarda Łużnego stanowi doskonałą okazję do przypomnienia i uhonorowania wszelkich aspektów jego działalności naukowej – jako filologa sławisty, głównie rusycyisty, ukrainisty i białorutenisty, ale zawsze i przede wszystkim humanisty¹. Warto też przypomnieć jego działalność jako tłumacza nie tylko literatury w języku (staro-) cerkiewnosłowiańskim, ale w ogóle kultury chrześcijaństwa wschodniego, znawcy piśmiennictwa, historii kultury i kultury ludowej Słowian wschodnich.

DR MAŁGORZATA SKOWRONEK – adiunkt w Katedrze Sławistyki Południowej UŁ; adres do korespondencji: Katedra Sławistyki Południowej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki, 90-568 Łódź, ul. Lipowa 81; e-mail: małgorzata.skowronek@uni.lodz.pl

* Publikacja powstała w związku z projektem naukowo-badawczym pt. *Recepcja piśmiennictwa oraz literatury ludowej kręgu Slavia Orthodoxa w Polsce – historia i bibliografia twórczości przekładowej*, realizowanym w Centrum Ceraneum Uniwersytetu Łódzkiego. Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC – 2012/05/E/HS2/03827.

¹ O sylwetce R. Łużnego zob. m.in. opracowania: L. Suchanek, *Profesor Ryszard Łużny. Szkic bio-bibliograficzny w sześćdziesięciolecie urodzin*, [w:] *VII. Musica Antiqua Europae Orientalis. Acta Slavica*, Bydgoszcz 1988, s. 7-24; *Ryszard Łużny. Spis publikacji 1955-1997*, red. G. Przebinda, J. Świeży, Kraków: Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej UJ 1997; G. Przebinda, *Filolog wobec Słowa. W siedemdziesięciolecie urodzin Profesora Ryszarda Łużnego*, [w:] *Słowianie wschodni. Duchowość, mentalność, kultura. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Ryszardowi Łużnemu w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. A. Rażny, D. Piwowska, Kraków 1997, s. 7-13; *Profesor Ryszard Łużny. W piątą rocznicę śmierci*, red. D. Piwowska, Kraków 2004; ks. F. Kostrzewa, *Wspomnienie. Profesor Ryszard Łużny*, „Brzeski Magazyn Informacyjny” [http://www.brzesko.ws/_brzesko/documents/r_luzny1.pdf, dostęp z dn. 9.03.2013 r.].

Wydaje się, że problem teorii i praktyki przekładu, zwłaszcza z zaliczanego – wbrew pewnym aktualnym próbom praktycznego użycia – do języków martwych (staro)cerkiewnosłowiańskiego, jest w polskiej literaturze naukowej nieco niedoceniany. Dostrzegając jego znaczenie i próbując odmienić ten stan rzeczy, grupa badaczy z Uniwersytetu Łódzkiego podjęła się źródłowo-bibliograficznych prac nad zebraniem i usystematyzowaniem danych o powstałych na przestrzeni wieków polskich przekładach starej literatury kręgu *Slavia Orthodoxa*. Projekt, zatytułowany *Recepcja piśmiennictwa oraz literatury ludowej kręgu Slavia Orthodoxa w Polsce – historia i bibliografia twórczości przekładowej*, uzyskał wsparcie finansowe Narodowego Centrum Nauki, pozwalające na kontynuację rozpoczętych w 2009 r. badań oraz publikację ich rezultatów w latach 2013-2018². Efektem przeprowadzonych do tej pory prac jest cykl artykułów opublikowanych w polskich periodykach, uzupełnionych o obszerne wykazy bibliograficzne przekładanych utworów, których zawartość zostanie krótko przedstawiona niżej.

Cykl zainicjował artykuł poświęcony przekładom powstałym chronologicznie najpóźniej, tzn. od drugiej połowy XX wieku do początków XXI wieku, w którym szczególną uwagę zwrócono na tłumaczenia Aleksandra Naumowa, jednakże uwzględniono w nim także spuściznę translatorską innych polskich autorów tego okresu, wśród których ważne miejsce zajęli specjaliści w zakresie literatury staroruskiej: Franciszek Sielicki oraz Ryszard Łużny³.

Artykuł drugi traktuje o przekładach z XIX i początków XX wieku, koncentrując się głównie na najpopularniejszych w Polsce tego okresu dziełach średnio-wiecznej literatury słowiańskiej – staroruskim poemacie *Słowo o wyprawie Igora/ Słowo i pulku Igora/ Wyprawa Igora na Połowców* oraz *Powieści lat minionych / Latopisie Nestora*, a także na wspólnym dla wszystkich Słowian prawosławnych obszernym żywocie św. Metodego⁴.

---

² Do wykonawców projektu należą – oprócz badaczy z Uniwersytetu Łódzkiego – również pracownicy naukowcy Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Uniwersytetu Adama Mickiewicza.

³ A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski* (cz. 1): *Aneks. Materiały do bibliografii powojennych przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne*, t. IV, red. M. Kuczyńska, W. Stępiak-Minczewska, J. Stradomski, Kraków 2009, s. 247-273.

⁴ A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski* (cz. 2): *Aneks. Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Rossica” 3(2010), s. 175-193.

Artykuł trzeci stanowi prezentację i zestawienie polskich tłumaczeń prawosławnego kapłana, ks. Stanisława (Eustachego) Stracha⁵, publikowanych od 1996 r. do dziś na łamach ukazującego się w Białymstoku miesięcznika „Przegląd Prawosławny. Orthodoxya” w rubryce *Język naszej liturgii*⁶.

W artykule czwartym znalazły się uzupełnienia do pierwszej części cyklu, z różnych przyczyn w niej nieuwzględnione⁷.

Piąta część cyklu obejmuje natomiast kwestię publikowania twórczości przekładowej tekstów kręgu *Slavia Orthodoxa* w sieci Internet⁸ – obiektem zainteresowania stały się tutaj przede wszystkim tłumaczenia autorstwa ks. Henryka Paprockiego oraz o. Romana Piętki, dostępne na stronach www.liturgia.cerkiew.pl oraz www.cyrylimetody.marianie.pl⁹. Podsumowanie dotychczas przeprowadzonych prac oraz zapowiedź kolejnych kierunków badań w ramach projektu opublikowano w trzecim tomie *Latopisów Akademii Supraskiej*¹⁰. Niniejsze opraco-

---

⁵ Ks. Stanisław Strach jest również autorem publikacji poświęconej składni języka cerkiewnosłowiańskiego tzw. okresu nowożytnego, której z kolei dotyczył jeden z późniejszych artykułów cyklu, opublikowany na gościnnych łamach „Przeglądu Prawosławnego”: Ks. Protoijeriej S. Strach, *Składnia języka cerkiewnosłowiańskiego okresu nowożytnego z podręcznym słownikiem cerkiewnosłowiańsko-polskim*, Zabkowice Śląskie 2012; A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z zamilowania do cerkiewszczyzny* [rec. monografii: ks. Protoijeriej S. Strach, *Składnia języka cerkiewnosłowiańskiego okresu nowożytnego z podręcznym słownikiem cerkiewnosłowiańsko-polskim*, Zabkowice Śląskie 2012], „Przegląd Prawosławny. Orthodoxya”, nr 8(326)(2012), s. 43-45.

⁶ A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, (cz. 3): *Aneks. Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski* (ks. protojerej Stanisław Strach, przekłady w rubryce *Język naszej liturgii*, „Przegląd Prawosławny”, 1996-2010), „Rozprawy Komisji Językowej”, t. LVI, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2011, s. 67-90.

⁷ A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, (cz. 4): *Aneks. Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] *Krakowsko-Wileńskie Studia Sławistyczne*, t. VI, Kraków 2011, s. 309-325.

⁸ A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski* (cz. 5): *Aneks. Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, „Roczniki Humanistyczne” 60(2012), z. 7, s. 187-212.

⁹ W szeroko rozumianą problematykę przekładów z języka (staro)cerkiewnosłowiańskiego wpisuje się również autorski artykuł I. Petrova; zob. И. Петров, *Кирилло-мефодиевские источники и памятники древней славянской книжности в переводах на польский язык: из истории рецепции*, „Palaeobulgarica/Старобългаристика” 35(2011), nr 1, s. 71-79.

¹⁰ A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Polskojęzyczne translacje tekstów kręgu Slavia Orthodoxa: o projekcie systematyzacji i dokumentacji*, [w:] *Latopisy Akademii Supraskiej*, vol. 3. *Język naszej modlitwy – dawniej i dziś*, red. U. Pawluczuk, Białystok 2012, s. 183-188.

wanie w sposób naturalny wpisuje się w ten cykl, stanowiąc jego kontynuację jako przyczynek do dyskusji nad znaczeniem translatoryki i miejscem prac przekładowych Łuźnego w historii recepcji twórczości kręgu *Slavia Orthodoxa* w Polsce.

*

Najstarsze przekłady tekstów dokonane przez prof. Ryszarda Łuźnego, stanowiące bez wątpienia ważną część jego dorobku, ukazały się drukiem w połowie lat 70. XX w. Są to więc prace dojrzałego i ukształtowanego już filologa-slawisty i znawcy problematyki literatury, kultury i myśli filozoficznej i religijnej Słowiańszczyzny aż po wiek XVIII, folkloru wschodniosłowiańskiego, poezji i poetyki literatury rosyjskiej, wreszcie translatoryki. Licząca ponad czterdzieści pozycji twórczość przekładowa Łuźnego była już kilkakrotnie obiektem refleksji teoretyczno-literackiej czy językowej; dość wspomnieć studia Bohdana Łazarczyka¹¹ i Anny Woźniak¹², a także monografię Beaty Edyty Dworakowskiej¹³, na które nie sposób się nie powołać przy próbie nowego spojrzenia na ten jakże doniosły dział zainteresowań Profesora. On sam uważał się za „praktyka-przekładowcę wschodniosłowiańskich tekstów o tematyce religijnej” czy literatury „rusko-religijnej”. To ostatnie określenie, używane również w pracach uczniów i współpracowników Profesora, głównie z KUL-owskiej slawistyki, najprecyzyjniej definiuje zakres czasowo-terytorialny inspirujących go tekstów źródłowych.

Wydaje się, że w kwestii wyboru tekstów do przekładu i jego uzasadnienia, najlepszym rozwiązaniem jest pozwolić przemówić samemu Ryszardowi Łuźnemu. Lektura przygotowanych przezeń wstępów, opracowań, komentarzy do wydań polskich przekładów tekstów starosłowiańskich nie pozostawia wątpliwości, że rezultaty własnej pracy poddaje Łuźny głębokiej refleksji metodologicznej; podobnie jak inni tłumacze literatury (staro)cerkiewnosłowiańskiej (F. Sielicki czy A. Naumow) łączy praktykę tłumacza z badaniem literatury, co więcej, niejako na marginesie prac nad przekładami – głównie jednak literatury

---

¹¹ *Profesor Ryszard Łuźny – tłumacz, przekładoznawca i inicjator badań translatologicznych*, [w:] *Słowianie Wschodni. Duchowość – kultura – język. Księga referatów wygłoszonych na sesji jubileuszowej z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Ryszarda Łuźnego i Profesora Wiesława Witkowskiego*, red. A. Bolek, D. Piwowarska, A. Raźny, Kraków 1998, s. 13-18.

¹² *Ryszarda Łuźnego tłumaczenia tekstów literatury rusko-religijnej*, „Roczniki Humanistyczne” 48-49(2000-2001), z. 7, s. 85–104.

¹³ *Legends i podania staroruskie w przekładzie Ryszarda Łuźnego – wybrane aspekty lingwistyczne*, Białystok 2008.

ludowej, co należy podkreślić – jasno formułuje myśl translatologiczną¹⁴. W efekcie otrzymujemy sześć tekstów–wskazówek, „jak tłumaczyć”, refleksji nad wykonaną i zamierzoną pracą, koncepcji¹⁵. Sądzę, że w tym miejscu należy przypomnieć teksty, które Łużny wybrał jako warte przełożenia na język polski; teksty, które uznał za najbardziej reprezentatywne, wartościowe dla umiłowanego przez siebie i znakomicie zbadanego obszaru kulturowego.

Dotycząca głównie średniowiecznej Słowiańszczyzny wschodniej twórczość translatorska Ryszarda Łużnego jest niezwykle zróżnicowana pod względem genologicznym. Spoglądając przekrojowo na jego dorobek przekładowy można odnieść wrażenie, że profesor nie jest szczególnie przywiązany do żadnego z okresów literackich (w rozumieniu ‘podokresów’ szeroko pojmowanego wschodniosłowiańskiego średniowiecza, ale też wykraczając poza tę dobę aż po literaturę rosyjską XX w.), nie ma też chyba ulubionego gatunku – odwrotnie może: wszystkie, ze szczególnym uwzględnieniem ogromnego dziedzictwa ludowego, są mu jednakowo bliskie. Jedyną wspólną wszystkim przekładom cechą charakterystyczną ich doboru jest bez wątpienia ich wschodniosłowiańskie pochodzenie (jak w przypadku zdecydowanej większości epiki i poezji, także utworów historycznych, np. *Powieści lat minionych*, paterykonu Ławry Kijowsko-Pieczerskiej) lub szerokie i dobrze ugruntowane rozprzestrzenienie się na tym obszarze tekstów znanych pierwotnie Słowiańszczyźnie południowej (*Słowiańska apokalipsa*

---

¹⁴ O problemach warsztatu translatorskiego literatury starsłowiańskiej (ukazanych na tle historii istniejących polskich przekładów) zob. m.in.: A. N a u m o w, *Przekład z języka cerkiewnosłowiańskiego wobec problemów warstwy pośredniczącej i segmentacji tekstu*, [w:] *Z teorii i historii przekładu artystycznego*, red. J. Bałuch, Kraków 1974, s. 85-93; A. N a u m o w, *O przekładaniu starych tekstów cerkiewnych na język polski*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Sławistyka” 1989, nr 6, s. 195-201; F. S i e l i c k i, *Z praktyki tłumaczeniowej ze staroruszczyzny*, „Roczniki Humanistyczne” 37-38(1989-1990), z. 7, s. 83-94.

¹⁵ Są to kolejno: R. Ł u ż n y, *Z doświadczeń warsztatowych polskiego tłumacza rosyjskiej pieśni ludowej*, „Ruch Literacki” 29(1988), z. 1-2, s. 1-14; t e n ż e, *Z zagadnień przekładu rosyjskiej literatury ludowej na język polski*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, seria 7: Literaturoznawstwo, folklorystyka, problematyka historyczna, Prace na X Międzynarodowy Kongres Slawistów w Sofii, Warszawa 1988, s. 411-421; t e n ż e, „*Kosma i Damian z gwoździem*”, czyli przysłowie i porzekadło na warsztacie filologa i tłumacza, [w:] *Studia porównawcze z literatur słowiańskich. W siedemdziesięciolecie urodzin profesor Marii Bobrownickiej*, red. R. Łużny i Z. Niedziela, Wrocław 1992, s. 31-44; t e n ż e, *Hymn „Akatyst” na warsztacie polskiego tłumacza*, „Roczniki Humanistyczne” 39-40(1991-1992), z. 7, s. 17-22; t e n ż e, *Jak przekładać rosyjską ludową prozę legendarno-podaniową? Z doświadczeń warsztatowych tłumacza bajek religijnych*, „Roczniki Humanistyczne” 43(1995), s. 43-54; t e n ż e, *Z doświadczeń, przemyśleń oraz możliwości i zamiarów tłumaczy tekstów religijnych*, „Roczniki Humanistyczne” 43(1995), s. 125-129 (przypomniane uprzednio przez A. Woźniak w zestawieniu *Ryszarda Łużnego tłumaczenia...*, s. 103).

Maryi). W pewnym sensie nawet cezura między ‘literaturą średniowiecznej Rusi’ a ‘folklorem Słowian wschodnich’ zdaje się być umowna. Charakteryzując przynależność gatunkową przekładanych tekstów, Łużny zwraca uwagę, iż utwory o „wyłącznie piśmienniczym czysto rodowodzie [...] znajdowały się i funkcjonowały na obszarze pogranicznym pomiędzy literaturą piękną, beletrystyką, bądź poezją liryczną czy epicką a prozą nieartystyczną, a więc oratorską, naukową, teologiczno-filozoficzną”¹⁶.

Praktyczną realizację tego założenia łatwo odczytujemy w dorobku translatorskim Łużnego – tekstów umownie traktowanych jako folklorystyczne lub z pogranicza literatury i twórczości ludowej (w tym wierszy ludowych, pieśni i bylin) jest ilościowo więcej może nawet, niż „czysto literackich” (epickich, homiletycznych, historycznych).

Dla paleoslawistów najcenniejszym zabytkiem przełożonym przez prof. Łużnego pozostaje tzw. *Słowiańska apokalipsa Maryi*, którego tytułu powszechniej znany wariant brzmi *Wędrowka Bogurodzicy po miejscach mąk ludzi potępionych*. Utwór, napisany około VI w., a przełożony na język słowiański w Bułgarii w X w., i wykorzystujący schemat popularnych na całym chrześcijańskim Wschodzie apokalips jako opowieści o „życiu po życiu”, jest znakomitym przykładem rozwoju i kontynuacji (nie tylko genologicznej, ale też tematycznej, obrazowej) literatury bizantyńskiej, „matki” (z greki był przełożony na scs, po czym poddany opracowaniu) w języku jej słowiańskiej „córki”. Wystarczy kilka zdań bardzo poetyckiego utworu, przepełnionego niezwykle obrazowymi scenami i budującego wyraziste postacie, by zrozumieć fenomen nauki o wstawiennictwie Maryi, wchodzącej z Bogiem w spór o dusze grzeszników:

Bogarodzica znowu prosi: ‘Okaz litość, Panie, wobec grzeszników, zmiłuj się nad tymi, którzy są dziełem rąk Twoich, bo po całej ziemi Imię Twoje wymawiają i wołają do Ciebie zewsząd, z każdego miejsca swojej kaźni. Wszędzie też słyhać jedno błaganie wielkie: Pani Najświętsza, matko Boga, pomóż nam! Od swojego urodzenia każdy człowiek zwraca się do mnie: ‘Matko Boża, przybądź mi na pomoc’. A wtedy Pan powiedział do niej: ‘Posłuchaj, Panno Święta, Bogarodzico: nie ma człowieka, który wzywałby Twojego Imienia, a którego Ja opuściłbym w niebie czy na ziemi’¹⁷.

¹⁶ R. Ł u ż n y, *Wstęp*, [w:] *Opowieść o niewidzialnym grodzie Kiteżu. Z legend i podań dawnej Rusi*, wybór, przekład ze staroruskiego i rosyjskiego, wstęp, przypisy R. Łużny, Warszawa 1988, s. 6-7.

¹⁷ Cyt. za: *Wędrowka Bogarodzicy po miejscach mąk ludzi potępionych*, przeł. R. Łużny, [w:] *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. III. *Listy i Apokalipsy chrześcijańskie*, red. M. Starowieyski, Kraków 2001, s. 290.

Autor antologii, w ramach której utwór ten (ponownie) wydano, ks. Marek Starowieyski, nie waha się użyć określenia wartościującego: „piękny przekład prof. R. Łuźnego”¹⁸. *Słowiańska Apokalipsa Maryi* to zresztą jeden z najstarszych słowiańskich tekstów przełożonych przez Łuźnego; jako reprezentujący twórczość określaną mianem pseudokanonicznej, łączy oficjalny wymiar kultu Bogarodzicy i świętych oraz sił bezcielesnych (Michała Archanioła) z przebogatym światem wyobraźni i wiary rozwijanej na pograniczu nauki Kościoła. *Wędrówka Bogarodzicy* to jeden z bardzo nielicznych, o ile nie jedyny, utwór należący do poza- czy niekanonicznych, nieusankcjonowanych praktyką liturgiczną czy prawem, przełożony przez Łuźnego. Trudno w tym jednak upatrywać dodatkowego świadectwa specyfiki jego strategii wyboru, gdyż większość poświęconych Bogarodzicy tekstów liturgicznych (wystarczy wspomnieć uroczystości Zaśnięcia czy Pokrowy) wykorzystuje materiał pseudokanoniczny.

Z upodobaniem sięga Łuźny do utworu pierwszoplanowego w historii literatury Rusi Kijowskiej, do *Powieści lat minionych*, którą rozpatruje także z genologicznego punktu widzenia, wybierając z jej tekstu „wyodrębniające się z narracji ciągłej, stanowiące autonomiczną całość treściową poszczególne opowiadania podaniowo-legendowe, obrazujące początek długiego procesu stawania się Rusi krajem chrześcijańskim oraz pierwsze rezultaty tego procesu i dojrzałe przejawy w życiu jednostek, grup społecznych, środowisk bądź instytucji, wreszcie całej zbiorowości”¹⁹. W kontekście koncepcji ukazania świadectw chryścianizacji Rusi za najważniejszą antologię przekładów Łuźnego można uznać *Słowo o Bogu i człowieku* (1995). Wybór szesnastu tekstów źródłowych wydaje się być niewielki ilościowo, ale przedstawia najważniejsze gatunki średniowiecznej literatury Słowian wschodnich. Wśród tłumaczonych przez Łuźnego tekstów narratywnych (także spoza *Słowa o Bogu i człowieku...*) wyróżnić można: gatunki hagiograficzne – mamy tu przekłady żywotów świętych władców (Aleksandra Newskiego, książąt kijowskich: Olgi, Włodzimierza, Borysa i Gleba) i męczenników (Teodory); autobiografie (*Mnicha Epifaniego Żywot przez niego samego napisany*) i portrety wybitnych władców (w *Słowie o prawie i łasce*); opowieści na poły legendarne, przekazujące jednak różne ujęcia historii Rusi, a zapisane m.in. w paterykonach; narracje historyczne i na historyczne stylizowane (jak fragmenty *Powieści lat minionych*, *Opowieść o zburzeniu Riazania*); przekłady przykładów sztuki epistolarnej (*Suplika* Daniela Więżnia, listy Iwana

¹⁸ Tamże, s. 280.

¹⁹ Ł u ź n y, *Wstęp*, [w:] *Opowieść...*, s. 37.

Groźnego, „posłania”, m.in. do papieża Sykstusa IV, do wielkiego księcia Wasyla III; poza *Słowem o Bogu i człowieku* gatunek ten reprezentują m.in. listy protopopa Awwakuma); opowieści podróżników i pielgrzymów (*Itinerarium* Daniela ihumena Ziemi Ruskiej, *Wyprawa do Florencji na sobór*); kazania, homiletyczne komentarze do Pisma Świętego i pouczające przypowieści (m.in. *Mnicha Cyryla przypowieść o duszy ludzkiej i o ciele*); wreszcie ludowe pieśni epickie. *Słowo o Bogu i człowieku...* jest w pewnym sensie ukoronowaniem, podsumowaniem translatorskiej praktyki Łuźnego, przybliżającej czytelnikom zachodniego kręgu kulturowego „przejawy jednorazowych, niepowtarzalnych aktów twórczych, pisarskich, wykwit specjalnych, wyjątkowych okoliczności – sytuacji, zdarzeń, przeżyć – mobilizujących głębię myśli, dojrzałość sądów, skalę napięć i siłę przeżyć emocjonalnych i duchowych, sfery religii, kultu oraz etyki dotyczących”²⁰.

Prof. Łuźny tłumaczył także utwory euchologiczne, o ile funkcja takich tekstów może zastąpić bardziej precyzyjne określenie gatunkowe (jak choćby *Modlitwa św. Jana Złotoustego według liczby dwunastu godzin dnia i nocy* i inne modlitwy opublikowane w wydawanym przez Polską Prowincję Dominikanów miesięczniku „W drodze”); tak bliski mu duch ekumenizmu, jedności wschodniej i zachodniej tradycji chrześcijańskiej wyraża się m.in. w komentarzach do encykliki *Slavorum Apostoli* (wydanych jako zbiór artykułów *Myśl słowiańska Jana Pawła II*) – wprawdzie nie dowodzie działalności translatorskiej, ale bez wątpienia świadectwie dogłębnego poznania najstarszej literacko-kulturowej tradycji słowiańskiej, upamiętnionej w papieskim dokumencie.

Na uwagę zasługują przekłady twórczości folklorystycznej jako zachowującej pamięć o najdawniej pojawiających się w ludzkiej wyobraźni i twórczości (para) literackiej postaciach i wątkach. Poddając analizie rosyjską literaturę ludową, Łuźny stwierdza, iż

główne zabytki piśmiennictwa staroruskiego, takie jak latopisy-kroniki, opowieści wojenne, żywoty świętych, kazania, pozwalają [...] zrekonstruować krąg wyobrażeń mitologiczno-religijnych, w których nawarstwiała się i swoiście przeplatała żywotna długo tradycja pogańska ze światem religii chrześcijańskiej: imiona i atrybuty dawnych bóstw słowiańskich, relikty poglądów na przyrodę, przykłady nakładania się treści

---

²⁰ T e n ż e, *Literatury staroruskiej „słowo o Bogu i człowieku”*, w: *Słowo o Bogu i człowieku. Myśl religijna Słowian Wschodnich doby staroruskiej*, wybór, przeł. i oprac. R. Łuźny, Kraków 1995, s. 11.

i przedstawień nowej religii na wyobrażenie stare, kontaminowanie się wierzeń, obyczajów²¹.

Zastanawiające jest to potraktowanie chrześcijańskiej literatury w obiegu piśmiennym jako w pewnym sensie wtórnej czy będącej tłem, materiałem dla oglądu najstarszej warstwy wschodniosłowiańskiego piśmiennictwa. W antologii *O niewidzialnym grodzie Kitieżu* Łużny ukazuje „Boże i ludzkie sprawy” ówczesnych Rusinów poprzez świat legendy ludowej, ustnej, opowieści apokryficznej oraz żywotu. Na tym tle na szczególne uznanie zasługuje przedstawienie czytelnikowi polskiemu charakterystycznego dla Rusi gatunku pieśni religijnej, „zwanej tutaj ‘wierszem duchownym’, praktycznie u nas rzeczywiście dotychczas nie znanej, nie badanej przez nikogo i nigdy nie tłumaczonej”²². Antologię *Pieśń o niebieskiej księdze* można uznać za niezwykle reprezentacyjny wybór z tej niezwyklej poezji religijnej (i, wtórnie, świeckiej); Łużny prezentuje bowiem 60 utworów: wierszy duchownych, bylin, pieśni, poetyckich parafraz bizantyńskich „romansów”, wierszowanych pochwał świętych – w ujęciu Anny Woźniak, która tę właśnie część „tryptyku” poddała szczegółowej analizie z punktu widzenia strategii translatorskich, jest to „swoista egzemplifikacja ‘biblii pauperum’, wybór zabytków folkloru, utworów narracyjno-epickich oraz lirycznych, ‘nabożnych pieśni’, czyli wierszy duchownych”²³.

A przecież nie jest Łużny pierwszym, który tłumaczy i komentuje dla polskiego czytelnika twórczość literacką i ludową Świętej Rusi; dość wspomnieć fragmentaryczne, lecz liczne przekłady bylin, także pieśni czy utworów hagiograficznych i homiletycznych, prezentowanych samodzielnie bądź w zbiorach o określonej tematyce²⁴. Przecież nie tylko pod względem ilościowym jego dorobek translatorski twórczości kręgu *Slavia Orthodoxa (Orientalis)* jest tak imponujący. O sztuce przekładu bylin, tego najbardziej chyba charakterystycznego dla Rusi gatunku, pisał przed osiemdziesięcioma laty ich tłumacz Tadeusz Łopalewski:

Zatarła się [...] nieco w przekładzie patyna dawności i „ludowości”, cechująca język oryginału, a to dlatego – że [...] nie chciałem ani sztucznie archaizować przekładu, ani też

²¹ *Rosyjska literatura ludowa. Podręcznik dla studentów filologii rosyjskiej*, Warszawa 1977, s. 19.

²² T e n ż e, [Wstęp], [w:] *Pieśń o niebieskiej księdze. Antologia rosyjskiej ludowej poezji religijnej*, Warszawa: PAX 1990, s. 7.

²³ W o ź n i a k, *Ryszarda Łużnego tłumaczenia...*, s. 89.

²⁴ Zob. Aneksy do poszczególnych części cyklu (przyp. 3-8) oraz niniejszy.

stylizować go „na modłę ludową”. Posługiwałem się polszczyzną możliwie najprostszą. [...] Bódźcem, który zajęcie się przekładem nieco przeciągnął, było uczucie swobodnego hazardu, towarzyszącego chyba zwykle zawodom tłumacza z oryginałem, chociaż wynik tych zawodów z góry jest przesądzony, oczywiście – nie na korzyść tłumacza²⁵.

Tymczasem, jak pisze sam Łużny o własnym trudzie tłumacza, „przekładałem epicką pieśń religijną na współczesną polszczyznę literacką, nie siląc się na stylizację poetycko-ludową czy zabiegi archaizujące, z rzadka tylko uciekając się [...] do pomocy zasobów leksykalnych języka potoczno-mówionego czy starszych formacji słownych języka polskiego”²⁶. Ta spójność oddalonych od siebie o kilkadziesiąt lat koncepcji translatorskich jest zastanawiająca, ale i potwierdza słuszność zastosowanych strategii.

Na szczególną uwagę zasługuje towarzyszący większości przekładów Łużnego bogaty aparat krytyczny (komentarz, bibliografia, historia badań), ukazujący i często poszerzający konteksty lektury źródeł.

Bogactwo komentarzy i aparatu przypisów, jakim charakteryzują się antologie Łużnego – podkreśla A. Woźniak – rozwiązuje tak częsty przecięż w przekładoznawstwie problem przetransportowania kontekstu kulturowego oryginału na inny system kulturowy, w danej sytuacji – religijnego, prawosławnego na kontekst katolicki²⁷.

Podobnie widzi w swej analizie przekładu staroruskich legend i podań efekty pracy Łużnego B.E. Dworakowska:

Ryszard Łużny, tłumacząc teksty związane z chrystianizacją słowiańskiego Wschodu na inny, w tym wypadku „zachodni” język, transportuje nie tylko formę i materię językową, lecz także odmienny system, kod kulturowy. W efekcie podjętych decyzji stworzył on tekst docelowy, przeznaczony dla współczesnych użytkowników, odznaczający się jednocześnie pewną archaicznością, która nadaje tekstom znamiona nobliwości, dostojęństwa²⁸.

– o czym łatwo się przekonać, sięgając po którykolwiek przekład Łużnego. Obszerny komentarz historyczno-literacki, filozoficzny, religijny/teologiczny, kul-

²⁵ *Od tłumacza*, [w:] *Dawne wiersze ruskie*, przeł. T. Łopalewski, Wilno 1933, s. 18 (zawiera następujące byliny: *Świętogor*; *Mikula Sielaninowicz*; *Wolga Wszesławiec*; *Ilja Muromiec*; *Sołowiej, syn Budzimira*; *Suchman*; *Alosza Popowicz*; *Czterdziestu pątników*; *Wasył Busłajów*; *Sadko Bogacz*; *Jak wyginęli wiciądze na Świętej Rusi*).

²⁶ Ł u ż n y, [Wstęp], [w:] *Pieśń...*, s. 44.

²⁷ *Ryszarda Łużnego tłumaczenia...*, s. 91.

²⁸ *Legendy i podania staroruskie w przekładzie Ryszarda Łużnego...*, s. 189.

turowy jest integralną częścią każdej z antologii, a więc: opracowanej wraz z Wiktorem Jakubowskim chrestomatii *Literatura staroruska, Opowieści o grodzie Kitieżu, Słowa o Bogu i człowieku*, wreszcie wyboru poetyckiego *Pieśń o niebieskiej księdze*. Na ich szczególną rolę zwraca uwagę Anna Woźniak, podkreślając, iż Profesor, „komentator kulturowego kontekstu i egzegeta sensów tekstu, wypowiada się przecież jako historyk literatury, zarazem doskonały znawca i interpretator, a zatem łączy wszystkie kumulujące się w pojęciu tłumacz ‘role’”²⁹. Sam autor tych trzech imponujących antologii: *Opowieści...*, *Pieśni...* i *Słowa...* traktuje je jako uzupełniające się części tryptyku, jako całość dedykowaną „wielkiemu jubileuszowi 1000-lecia chrztu Rusi”³⁰, które ukazują

‘Ruś świętą’, widzianą od strony jej bytowania duchowego, między niebem a ziemią, w wymiarze tak wzniosłości i wielkości, sakralności i świętości, jak i małości oraz ludzkiej mizerii, człowieczego poniżenia i upadku grzechowego, w procesie otwierania się ku Absolutowi jako Dobru, Prawdzie i Pięknu, ale także w relacjach wobec zła, tego zarówno z małej jak i z dużej litery pisanego³¹.

Poza tym tłumacz zwraca uwagę na fakt ciągłości, *continuum* literatury wschodniosłowiańskiej, podkreślając, iż

w istocie przekładał na współczesną polszczyznę literacką z trzech bardzo różnych odmian czy typów języka rosyjskiego: z języka staroruskiego, a raczej zruszczonej literacko-kościelnej redakcji języka staro-cerkiewno-słowiańskiego, następnie z tej wersji ruszczyzny, którą się posługiwali twórcy ludowi [...] wreszcie z nowożytnego rosyjskiego języka literackiego, w jego autorskich indywidualnych wcieleniach [...]³².

W ujęciu Anny Woźniak ten niezwykle cykl trzech antologii stanowi

zwieńczenie zainteresowań epoką kultury i literatury staroruskiej, folkloru oraz recepcji owej silnej formacji kulturologicznej w epoce nowożytnej literatury rosyjskiej, a przy tym tryptyk ów staje się znakomitą egzemplifikacją tego wątku badań, jakie R. Łużny podjął w slawistyce polskiej jako pierwszy, czyli nurtu eksploracji religio-logicznych, hermeneutyki sfery *sacrum* w literaturze i kulturze wschodniosłowiańskiej³³.

²⁹ Ryszarda Łużnego tłumaczenia..., s. 91.

³⁰ *Literatury staroruskiej „słowo o Bogu i człowieku”*, [w:] *Słowo o Bogu i człowieku. Myśl religijna Słowian Wschodnich doby staroruskiej*, wybrał, przełożył i opracował R. Łużny, Kraków 1995, s. 6.

³¹ Tamże.

³² T e n Ź e, *Wstęp*, [w:] *Opowieść*, s. 6.

³³ Ryszarda Łużnego tłumaczenia..., s. 90.

Należy dodać, że antologie Łużnego z końca lat 80. wpisują się w szereg wydawanych w owym czasie chrestomatii przekładów dzieł literatur południowo-słowiańskich, jak np. *Dar słowa i Pasterze wiernych Słowian: święci Cyryl i Metody* w opracowaniu A. Naumowa³⁴ czy *Siedem niebios i ziemia* Teresy Dąbek-Wirgowej³⁵, wzbogacając obraz osiągnięć literackich kręgu *Slavia Orthodoxa* o jej wschodnie rubieże³⁶.

Oczywiście wspomniane tu pokrótce przekłady prof. Łużnego nie stanowią całości jego dorobku translatorskiego. Dość wspomnieć – poza przekładami studiów naukowych oraz publicystyką, stanowiącymi znakomity przykład popularyzacji (w dobrym tego słowa znaczeniu) badań filologicznych i historyczno-literackich – o kolejnych dwóch zbiorach utworów literackich: *Opowieściach apokryficznych* Aleksego Riemizowa³⁷, opracowanych przy współudziale A. Woźniak, oraz *Rosyjskich bajkach ludowych ze zbioru Aleksandra Afanasjewa*³⁸. Ponieważ oba tomy ukazały się już po śmierci Łużnego, są pięknym świadectwem nie tylko szacunku, zrozumienia i przywiązania uczniów do idei Mistrza, ale i bardzo ważnym elementem popularyzacji literatury i kultury (nie tylko kodu „wysokiego”) Słowian wschodnich na gruncie polskim, i z pewnością mogłyby stanowić materiał dla odrębnego opracowania (co postulowano już przed ćwierćwieczem³⁹).

³⁴ *Dar słowa. Ze starej literatury serbskiej*, wybór i oprac. A. Naumow, przeł. T. Wątor-Naumow, A. Naumow, W. Kotwiczowa, Łódź 1983; *Pasterze wiernych Słowian: święci Cyryl i Metody*, wybór, przekład, oprac. A. Naumow, Kraków 1985.

³⁵ *Siedem niebios i ziemia. Antologia dawnej prozy bułgarskiej*, wstęp, wybór i tłum. T. Dąbek-Wirgowa, Warszawa 1983.

³⁶ Z najnowszych antologii (staro-)cerkiewno-słowiańskich tekstów źródłowych w przekładzie polskim należy wymienić następujące: *Ziemsy aniołowie, niebiańscy ludzie. Anachoreci w bułgarskiej literaturze i kulturze*, wybór i wstęp G. Minczew, Białystok 2002; *Apokryfy i legendy starostamentowe Słowian południowych*, wybór i red. G. Minczew, M. Skowronek, Kraków 2006; *Kult świętego Mikołaja w tradycji prawosławnej*, wybór i oprac. A. Dejniewicz, Gniezno 2004; *Święty Benedykt w tradycji chrześcijaństwa Zachodu i Wschodu*, wybór i oprac. A. W. Mikołajczak, A. Naumow, Gniezno 2006; *Franciszek Skoryna z Polocka. Życie i pisma*, wybór, przekład i oprac. M. Walczak-Mikołajczakowa, A. Naumow, Gniezno 2007; *Uczniowie Apostołów Słowian. Siedmiu Świętych Mężów*, oprac. M. Skowronek, G. Minczew, Kraków 2010; *Święci Konstantyn-Cyryl i Metody – patroni Wschodu i Zachodu*, t. I: *Apostołowie Słowian w dawnej Europie*, oprac. Zespół pod red. A. Naumowa i in., Kraków 2013.

³⁷ *Opowieści apokryficzne*, z języka ros. przeł., oprac. i przypisami opatrzyli R. Łużny, A. Roszkowska, A. Woźniak, wybór i układ R. Łużny, wstęp A. Woźniak, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 2000.

³⁸ *Rosyjskie bajki ludowe ze zbioru Aleksandra Afanasjewa*, oprac., wstępem i przypisami opatrzył R. Łużny, wyboru dokonała i przygotowała do druku H. Kowalska, Kraków: PAU 2001.

³⁹ Zob. Ł a z a r c z y k, *Profesor Ryszard Łużny...*

Prof. Łużny jest też znany jako badacz klasycznej literatury rosyjskiej złotego wieku, zaangażowany w prace nad edycją polskich przekładów Puszkina czy Tiutczewa oraz prozy Tołstoja⁴⁰. To kolejny argument na rzecz tezy o niepodważalnym, nieograniczonym gatunkiem czy epoką mistrzostwie Łużnego w czytaniu i przekazywaniu piękna literatury Słowian wschodnich.

Krótki przegląd twórczości translatorskiej prof. Ryszarda Łużnego z cerkiewszczyzny (wschodniego kręgu *Slaviae Orthodoxae*) stanowi też dogodną okazję dla kilku uwag o charakterze konfrontatywnym. Po pierwsze, Łużny okazuje się czołowym tłumaczem literatury tego kręgu, opisującym ją i przedstawiającym w sposób zdecydowanie systemowy. Tłumacz wyraźnie świadomy jest tego, że nawet przy rezygnacji z przełożenia całości tekstu, a przy wyborze odpowiednich fragmentów, sens jego powstania i funkcjonalność mogą zostać czytelnie przedstawione w innym obszarze kulturowym; w ten sposób, poprzez ich realizację literacką ukazuje esencję myśli, ducha, realiów kulturowych. Także jego antologie, mające charakter przekrojowy, uwydatniają najważniejsze zjawiska kulturowe i literackie: gatunki, tematykę, zakres funkcjonowania tekstów. Większość innych propozycji ukazania wschodniej literatury cerkiewnosłowiańskiej koncentruje się na prezentacji danego zabytku (jak choćby *Słowa o wyprawie Igora*) czy gatunku (kroniki i latopisy, antologie pieśni). Po drugie, zestawienie dorobku translatorskiego Łużnego w tym zakresie, z przełożoną na język polski literaturą Słowiańszczyzny południowej pozwala wskazać cechy wspólne i odrębne obu kręgów – oraz propozycji i strategii tłumaczy/komentatorów, co bez wątplenia zasługuje na pogłębioną analizę. Dość wspomnieć, że swoiste podobieństwo typologiczne do *Słowa o Bogu i człowieku* wykazuje antologia T. Dąbek-Wirgowej *Siedem niebios i ziemia*; jej podtytuł „antologia dawnej prozy bułgarskiej” nie zawęży ani czasu powstania prezentowanych zabytków (najpóźniejszy tekst, *Żywot i męka grzesznego Sofroniusza*, pochodzi z przełomu XVIII i XIX w.), ani ich przynależności gatunkowej – a są tu żywoty i martyria, słowa pochwalne, homilie – pouczenia, fragmenty latopisów, wreszcie tzw. apokryfy i *Tajna księga bogomiłów*. Jak podkreśla autorka tomu, „trudną do ustalenia chronologię zastępuje kryterium tematyczne”, same zaś wybrane przez nią teksty, „pisane ku chwale Boga, bez którego człowiek owych czasów nie potrafił pojąć świata, [...] mówią o upartym odkrywaniu «tajemnicy bożej» – budowy wszechświata i miejsca w nim człowieka, o nieustającym poszukiwaniu sensu ludzkiego

---

⁴⁰ Pełny wykaz prac translatorskich prof. Łużnego zob. Woźniak, *Ryszarda Łużnego tłumaczenia...*, s. 101-104.

losu i ziemskiego biegu historii, któremu dopiero wieczność przywraca zrozumiałe znaczenie⁴¹. Zarówno ten cytat, jak i poniższy, pochodzący z *Daru słowa*, antologii serbskiej literatury sakralnej, doskonale – na tle tego, co za sens piśmiennictwa ruskiego uznaje Łużny – przedstawiają wspólną ideę Słowian wschodnich i południowych: „zza kunsztownych biblijno-bizantyńskich tekstów poezji cerkiewnej, zza schematycznych nieraz utworów hagiograficznych i homiletycznych wyjrzy niespodzianie oblicze literatury, którego istnienia na ogół się nie podejrzewa – literatury z wyraźnymi akcentami patriotyzmu, poczucia obywatelskiego, ogólnosłowiańskiego i chrześcijańskiego obowiązku⁴². Większość jednak propozycji odczytów literatury słowiańskiego Południa ma charakter tomów o wyraźnym profilu tematyczno-gatunkowym, odpowiadając pod tym względem choćby *Pieśni o niebieskiej księdze*: to zbiory tekstów, których tematyka (jak upamiętnienie Braci Sołuńskich i ich uczniów czy anachoretów południowsłowiańskich) zazwyczaj determinuje formy, w jakich się o nich opowiada (jak w przypadku *Pasterzy wiernych Słowian*, *Konstantyna-Cyryla i Metodę...*, *Siedmiu świętych mężów*, *Ziemskich aniołów*). Podobnie *Apokryfy i legendy starotestamentowe...*, gdzie z kolei gatunek traktowany jest jako czynnik wskazujący na sposób przekazu treści. Warto też w tym miejscu podkreślić zasługi prof. Łużnego jako twórcy lubelskiej, KUL-owskiej „szkoły” przekładu literatury i kultury kręgu *Slavia Orthodoxa*, obok Krakowa i Łodzi ważnego polskiego centrum badań nad spuścizną literacką średniowiecznej Słowiańszczyzny.

Dokonany przez Ryszarda Łużnego wybór przekładanej na język polski literatury cerkiewnosłowiańskiej jest świadectwem nie tylko naukowych pasji i inspiracji, lecz także światopoglądu i przekonań tłumacza. Czytelnikowi polskiemu ofiarowuje on teksty bardzo wyraziste, klarownie ukazujące myśl, ducha, poczucie estetyki oraz piękno języka dawnych Słowian, świat – dzięki niemu – mniej już tajemniczy i nieodgadniony.

---

⁴¹ *Wstęp*, [w:] *Siedem niebios i ziemia...*, s. 12.

⁴² *N a u m o w*, *Od autora wyboru*, [w:] *Dar słowa...*

О ПЕРЕВОДАХ ЦЕРКОВНОСЛАВЯНСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ АВТОРСТВА
ПРОФ. РЫШАРДА ЛУЖНОГО НА ФОНЕ ДРУГИХ ПОДОБНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ

Резюме

Данная статья является попыткой презентации переводов со староцерковнославянского языка, сделанных профессором Рышардом Лужным (1927–1998). Эта важная часть научной деятельности Лужного представлена с точки зрения генеалогии средневековой литературы восточных славян и под углом сравнения с польскими переводами литератур восточных и балканских славян. К статье прилагает библиография переводов Рышарда Лужного со староцерковнославянского языка и некоторых других переводов фольклорной литературы и фольклорного творчества *Slavia Orthodoxa* после 1945 года.

ON THE TRANSLATIONS OF OLD-CHURCH-SLAVONIC TEXTS BY
PROFESSOR RYSZARD ŁUŻNY AGAINST THE BACKGROUND OF OTHER
POLISH PUBLICATION OF THIS KIND

Summary

This article is a voice in the debate on the legacy of Professor Ryszard Łużny's (1927-1998) translations from Old-Church-Slavonic. This aspect of Łużny's research is presented from the perspective of the genre studies in the domain of the East Slavic medieval literature and juxtaposed against Polish translations of the Balkan Slavic literatures. The article is complemented with the bibliography of Ryszard Łużny's translations from Old-Church-Slavonic and his other translations into Polish of literature and folklore literary art from in the domain of *Slavia Orthodoxa* published after 1945, which have not yet been incorporated in the Bibliography of the translation of Old literature in the domain of *Slavia Orthodoxa* into Polish by A. Kawecka, I. Petrov and M. Skowronek (see the reference list in the article)

Translated by Konrad Klimkowski

Słowa kluczowe: literatura staro-cerkiewno-słowiańska, translatoryka, literatura, kultura i duchowość średniowiecznej Rusi.

Ключевые слова: старославянская литература, переводоведение, литература, культура и духовность средневковой Руси.

Key words: Old-Church-Slavonic literature; translatology; literature, culture and spirituality of Medieval Rus'.

ANEKS

Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski

Wykaz obejmuje prace Ryszarda Łuźnego (antologie wyróżniono pogrubieniem) oraz inne edycje po 1945 r. nieuwzględnione w aneksach do 1. i 4. części cyklu *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski* (zob. przyp. 3 i 8).

1955

– *Byliny*, wybrał, wstępem i objaśnieniami zaopatrzył M. Jakóbiec, Wrocław: Ossolineum, 1955 [przeł. Cz. Jastrzębiec-Kozłowski: *Ilja Muromiec i Sołowiej-Rozbójnik; Ilja Muromiec i Straszycło; Ilja Muromiec i chan Kalin; Klótnia Ilji z Włodzimierzem; Dobrynia i Smok; Alosza Popowicz i Tuharyn; Diuk Stepanowicz; Sadko – bogaty kupiec; Wasyl Busłajewicz; Swiatogor; Wolga; Wolga i Mikula Sielaninowicz; Czapa; przeł. T. Łopalewski: Ilja Muromiec; Sadko-bogacz; Świątogor; przeł. T. Chróścielewski: Suchman; Wasyli-Pijanica];*

1957

– *Byliny*, przeł. T. Mongird, wstępem poprzedził S. Fiszman, Warszawa: PIW 1957 [*Uzdrowienie Ilji Muromca; Ilja Muromiec i zbój Sołowiej; Świątogor i Ilja Muromiec; Ilja Muromiec i Kalin car; Wolga; Wolga i Mikula Sielaninowicz; Dobrynia i Żmij; Sołowiej Budymirowicz; Alosza Popowicz i Tuharyn; Czuryło Plenkowicz; Diuk Stepanowicz; Suchman; Sadko; Wasyli Busłajew];*

1961

– *Piołunowe ziele. Wybór rosyjskiej liryki ludowej*, przedmowa i przekład A. Kamińska, Warszawa: PIW 1961 [139 pieśni];

1971

– *Literatura staroruska. Wiek XI-XVII. Antologia*, przeł. oprac. W. Jakubowski, R. Łuźny, Warszawa 1971 [fragmenty tekstów; wznowienia 1975, 1978, 1979].

– *Paterik Kijewsko-Pieczerski; Suplika Daniela Więżnia [List Daniela Uwięzionego do wielkiego księcia Jarosława Wsiewołodowicza]; Opowieść o tym, jak Batu-chan zburzył miasto Riazan; Słowo o ruinie Ziemi Ruskiej po śmierci wielkiego księcia Jarosława; Żywoł Aleksandra Newskiego [Opowieść o życiu i męstwie prawowiernego i wielkiego księcia Aleksandra]; „Słowo” Sofoniusza z Razania [Zadońszczyzna]; listy Iwana Groźnego: list pierwszy do Kurbskiego (1564);*

1976

– Kiril Turowski, *Kirila Mnicha słowo o duszy ludzkiej i o ciele*, przeł. A. Kamińska, „W drodze” 4(1976), nr 1(29), s. 98-99;

– Autor anonimowy, *Pieśń o Niebieskiej Księżce*, przeł. A. Kamieńska, „W drodze” 4(1976), nr 1(29), s. 99-102;

– Kirył Turowski, *Słowo Kiryła Turowskiego na Niedzielę Przewodnią*, przeł. A. Kamieńska, „W drodze” 4(1976), nr 4(32), s. 95–98;

1980

– Protopop Awwakum, *Listy do cara Aleksego Michajłowicza* [*Suplika pierwsza; Suplika trzecia; Suplika czwarta; Suplika piąta; Suplika do cara Fiodora Aleksiejewicza*], przeł. R. Łużny, „Znak” 22(1980), nr 1(307), s. 39-55 [tekst zabytku poprzedzony studium: R. Ł u ż n y, *Z listów protopopa Awwakuma*, „Znak” 22(1980), nr 1(307), s. 29-38];

– *Listy protopopa Awwakuma* [*List błagalny do cara Fiodora Aleksiejewicza; List do bojarzynie T.M. Morozowej i księżnej E.P. Urusowej; Listy do rodziny: 1, 2*], przeł. E. Siemaszkiewicz, [w:] E. Siemaszkiewicz, *Listy protopopa Awwakuma*, „W drodze” 8(1980), nr 2(78), s. 67-78 (listy od s. 70);

1982

– *Opowieść budująca o świętobliwej męczennicy Teodorze, w świecie marności doczesnej bojarzynie Teodozji Morozowej*, z rosyjskiego przeł. R. Łużny, „Znak” 24(1982), nr 6(331), s. 507–538 [tekst zabytku poprzedzony studium: R. Ł u ż n y, *Bojarzyna Morozowa oraz jej staroruska biografia literacka. Karta z dziejów „starej wiary” w prawosławiu rosyjskim*, „Znak” 24(1982), nr 6 (331), s. 497-506];

1984

– M.N. Skabałonowicz, *Akathistos do Ducha Świętego*, przeł. R. Łużny, „W drodze” 10(1984), nr 6(130), s. 96-98;

1985

– *Legenda o niewidzialnym grodzie Kiteżu*, wprowadzenie i przekład R. Łużny, „Zeszyty Naukowe KUL” 28(1985), z. 29(110), s. 65-76 (tekst na s. 68-76);

– fragmenty *Opowieści lat minionych: Chrzest księżny Olgi; Księżę Włodzimierz szuka prawdziwej wiary; Postowie Włodzimierza w poszukiwaniu najlepszego obrządku; O tym, jak księżę Włodzimierz się ochrzcił; Chrzest Rusi w Kijowie*, [w:] R. Ł u ż n y, *U początków chrześcijaństwa na Rusi*, „Życie Katolickie”, 4(1985), nr 1, s. 125-137 [pierwodruk tekstów z *Opowieści o niewidzialnym grodzie Kiteżu. Z legend i podań dawnej Rusi*];

– *Z modlitw Kościoła Wschodniego, (1.) Kiedy się modlisz*, przeł. z j. scs i ukr. R. Łużny, „W drodze” 11(1985), nr 9(145), s. 104-106;

1986

– *Z modlitw Kościoła Wschodniego (2)*, przeł. R. Łużny, „W drodze” 12(1986), nr 1-2(149-150), s. 185-186 (z ingerencją cenzury);

– *Modlitwa Świętego Jana Złotoustego według liczby dwunastu godzin dnia i nocy*, przeł. R. Łużny, „W drodze”, 12(1986), nr 1-2(149-150), s. 187-188;

1988

– *Opowieść o niewidzialnym grodzie Kitięzu. Z legend i podań dawnej Rusi*, wybór, przekład ze staroruskiego i rosyjskiego, wstęp, przypisy R. Łużny, Warszawa 1988, ss. 420 [Legenda o apostołe Andrzeju i jego wędrówce po ziemiach ruskich; Opowieść o tym, jak powstał alfabet i piśmiennictwo Słowian; Chrzest księżny Ołgi; O pierwszych ruskich męczennikach za wiarę; Książę Włodzimierz szuka prawdziwej wiary; Posłowie Włodzimierza w poszukiwaniu najlepszego obrządku; O tym, jak książę Włodzimierz się ochrzcił; Chrzest Rusi w Kijowie; Pierwsi święci; Książę Jarosław, zwany Mądrym, krzewicielem kultury chrześcijańskiej; O tym, jak powstał Klasztor Pieczerski w Kijowie; O pokornym i cierpliwym wielce ojcu Nikonie; O Światoszy, księciu czernihowskim; O Laurentym Pustelniku; O Mojżesz-Węgrzynie; Opowieść o Temir-Aksaku; Opowieść o Piotrze, Tatarzynie z Ordy; Opowieść o Merkury Smoleńskim; Opowieść o Łukaszu Kockim; Opowieść o Piotrze i Fiewronii z Muromia; Opowieść o Marcie i Marii; Opowieść o Klasztorze Otrockim w Twerze; Opowieść o Julianii Osorijnej; Opowieść o Lichu-Złym Losie; O zabójstwie księcia Michała Czernihowskiego i jego bojara Fiodora; O Wasylim, synu Agrikowym; O Filipie Moskiewskim; O Antonim Nowogrodzkim; Cud we młynie; Uboga wdowa; Brat Chrystusowy; Święci Kasjan i Mikołaj; O Noem sprawiedliwym; Żołnierz i Śmierć; Opowieść o pijaku; Opowieść o królu Aggeuszu...; Anioł; Grzech i pokuta; Pijanica; Pieśń o Jegorze Chrobrym + przeł. z ros. Dziedzictwo legendy staroruskiej w nowożytniej literaturze rosyjskiej];

– Kiril Turowski, *Kirila Mnicha słowo o duszy ludzkiej i o ciele*, przeł. A. Kamieńska, [w:] A. Kamieńska, *Do źródeł. Psalmy i inne przekłady poetyckie*, Poznań 1988, s. 143-144;

– Teofan Prokopowicz, *Pan mówi do człeka malej wiary*, przeł. A. Kamieńska, tamże, s. 144-145.

1989

– *Sen Matki Maryi*, przeł. R. Łużny, [w:] R. Łużny, *Pieśń ludowa – zapomniana karta z dziejów życia religijnego Rosjan*, „Tygodnik Podlaski” 7(1989), nr 3(48), s. 1, 11;

1990

– *Pieśń o niebieskiej księżce. Antologia rosyjskiej ludowej poezji religijnej*, wybór, tłumaczenie, oprac. R. Łużny, Warszawa: PAX 1990, ss. 324 [Księga niebiańskiej mądrości; Plac Adama; Plac Józefa; Józef Piękny, wędrowiec; Chrystusowe narodzenie; O Chrystusowym narodzeniu i o Herodzie; Raz niewiasta pewna litościwa; Sen Matki Maryi [przedruk za: Łużny, *Pieśń ludowa...*]; Pieśń pokutna; Pieśń o ukrzyżowaniu; Łazarz ubogi; Pieśń o Wniebowstąpieniu; Na tej górze, na wysokiej; Pieśń o Pokrowie; Pieśń ewangelijna; Pieśń o Jegorze Chrobrym; Dymitr Soluński; Aleksy, człowiek Boży; O uratowaniu Elizawii, królowny arachlińskiej; O naszym Jegorze Chrobrym; Fiodor Tyrianin; O Kiryku, świętym młodzianku; Królewicz Joasaf-Jozafat; Śmierć Aniki-Wojownika; O Wasylim, Agrikowym synu; Święci Borys i Gleb; Fiodor, Dawid i Konstantyn Jarosławscy; Dmitrowa sobota; W kraju nienaskim, w ciężkiej niewoli; Pieśń o młodzieńcu, zuchu udałym; O Adamie; Śpiewanka I; Marko bogacz; Pieśń o starcu; Pieśń o śmierci; O zbawieniu duszy; O pokutowaniu; Lament duszy; O Michale Archaniele; O duszy grzesznej; Do ciała; Pieśń o Paraskiewie; Pieśń o Sądzie straszliwym;

Jakiego ciężkiego grzechu ziemia wybaczyć nie może; Pieśń do Matki Bożej; Pieśń o grzesznej duszy; Pieśń o Sądzie strasznym, Ostatecznym; Michał Archanioł; Wyjdę na górę, wyjdę na wysoką; Śpiewanka II; Mijają lata naszego świata; Pieśń tych, co przebywają w pustelni; Monaster Sołowiecki; Idzie, idzie drogą starzec; Pieśń o Allelujewej, niewieście litościwej; Bolesne wielce wspomnienie o prześladowaniu tych, co wierzą prawdziwie; Czterdziestu pielgrzymów z jednym swoim atamanem; Waśka-Pijanica i car Kudrewan; Pobojowisko Mamajowe; Pieśń o Lichu–Złym Losie];

1993

– *Żywoć Świętego Aleksego; fragmenty Kroniki Bychowca: O księżętach połockich i księżnie Praskowii Połockiej; O założeniu Wilna; Unia Litwy z Polską*, przeł. F. Sielicki, [w:] F. Sielicki, *Wybór tekstów z folkloru białoruskiego i literatury białoruskiej*, Wrocław 1993, s. 18-21, 25-28;

1995

– *Słowo o Bogu i człowieku. Myśl religijna Słowian Wschodnich doby staroruskiej, wybór, przekład, oprac. R. Łużny, Kraków 1995, ss. 294* [*Słowo Filozofa*//fragm. *Powieści minionych lat; Metropolity Ilariona Słowo o Prawie i Łasce; Daniela, ihumena Ziemi Ruskiej Żywoć i pielgrzymowanie; Księcia Włodzimierza Monomacha Pouczenie dla dzieci moich; Mnicha Cyryła Przypowieść o duszy i ciele; Wędrówka Bogarodzicy po miejscach mąk ludzi potępionych; Wasylego, arcybiskupa nowogrodzkiego Posłanie do biskupa twerskiego Teodora na temat sporu o raju; Wyprawa do Florencji na sobór; Notatka o Rzymie; Metropolity Misaela Posłanie do papieża rzymskiego Sykstusa IV; Mnicha Filoteja Posłanie do wielkiego księcia Wasyla III; Opowieść budująca o świętoblivej męczennicy Teodorze, w świecie marności doczesnej bojarzynie Teodozji Morozowej; Protopopa Awwakuma Pietrowicza O trzech wyznawczyniach słowo płacziwe; Protopopa Awwakuma Pietrowicza Księga polemik, czyli Ewangelia wieczna; Mnicha Epifaniego Żywoć przez niego samego napisany; Żywoty ksiąząt kijowskich: Olga, Włodzimierz, Borys i Gleb];*

1996

– *Daniel Więżien, Suplika Daniela Więżnia [List Daniela Uwięzionego do wielkiego księcia Jarosława Wsiewołodowicza]*, przeł. R. Łużny, [w:] W. Mokry, *Od Ilariona do Skowrody. Antologia poezji ukraińskiej XI-XVIII wieku*, Kraków 1996, s. 161-165 [przedruk (ze skrótami i drobnymi zmianami) za wyd. z 1971 r., s. 77-80];

2001

– *Wędrówka Bogarodzicy po miejscach mąk ludzi potępionych (Słowiańska apokalipsa Maryi)*, przeł. R. Łużny, [w:] *Apokryfy Nowego Testamentu, t. III: Listy i Apokalipsy chrześcijańskie*, red. M. Starowieyski, Kraków 2001, s. 281-292, wstęp M. Starowieyski, s. 279-281 [przedruk z drobnymi zmianami za: *Słowo o Bogu i człowieku...*, s. 107-117].